

Derleyen
İBRAHİM DİZMAN
Çanakkale

İletişim Yayınları 2912 • Memleket Kitapları 37

ISBN-13: 978-975-05-2935-1

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tamlı Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
İBRAHİM DİZMAN
Suyun ve Rüzgârın Şehri
Çanakkale

İÇİNDEKİLER

Sunuş	
İBRAHİM DIZMAN.....	9

Geçmişin izinde

<i>Homeros'un izinden Troya ve Troas bölgesi: İmparatorlar, seyyahlar, tüccarlar ve arkeologlar</i>	
RÜSTEM ASLAN.....	15
<i>Bir Çanakkalelinin zihnindeki Çanakkale Savaşı imajları</i>	
İSMAİL ŞEN.....	31
<i>Bisikletimin yönü geçmişe doğru</i>	
AHMET ZEREN.....	45

Kökler

<i>Troas'ın son sakinleri</i>	
FECRİ POLAT.....	59
<i>Kimim ben?</i>	
İBRAHİM DIZMAN.....	71
<i>Çanakkale Tahtacı Türkmenleri</i>	
ALİ UYANIK.....	91

<i>Çanakkale Yahudileri</i>	
SAMI KUMRU	103
<i>Homeros'un "dalgalı İmvtros"u</i>	
YORGOS ZARBUZANIS	117
<i>Ben Ofrinionluyum; ben Erenköylü</i>	
AGGELOS FRANTZIZ - KASIM AKIN	133

Kültür ve deęişen hayat

<i>Geçmişı bugüne bağlayanlar</i>	
NACI HASANEFENDI	143
<i>Türkiye'nin batısı Çanakkale'nin doğusunda hayat</i>	
SADETTİN ONAY	159
<i>Çanakkale'nin kederli ama renkli muhacirleri</i>	
<i>Pomaklar ve pesnaları</i>	
DUYGU BAŞKAN	175
<i>Çanakkale müzięi: Klarnetsiz ve davulsuz asla</i>	
ALAATTİN CANBAY	193
<i>Çanakkale'de yerleşim ve mimari özellikler</i>	
İSMAIL ERTEN	203
<i>Bir Kuzey Ege adasının bağcılık, şarapçılık serüveni</i>	
BÜLENT AKGEZER	217
<i>Yörüklerin obası Yenice</i>	
SEMA ÖZTÜRK	231
<i>Şair harfiyle bir kazı yazı:</i>	
<i>Emek kasabası, ekmek kapısı Çan</i>	
NURDURAN DUMAN	251
<i>Çanakkale'de demir atan bir kadın denizci</i>	
SİTEM ATEŞ	259

Politika ve örgütlü hayat

<i>Çanakkale’de yerel siyaset ve toplumsal dönüşüm</i> İPEK SAKARYA.....	275
<i>Rüzgârın ve tarihin kentinde olmak</i> ÜLGÜR GÖKHAN.....	293
<i>Yerelde örgütlenen bir sivil toplum hareketi: Çanakkale Bienali</i> SEYHAN BOZTEPE.....	307

Günümüzde Troya atları

<i>Kaz Dağları’nın çılgılığı</i> İRFAN MUTLUAY.....	315
<i>Yeni zamanların Troya atları: Termik santraller</i> İBRAHİM DIZMAN.....	325
YAZARLAR.....	335

Sunuş

İBRAHİM DIZMAN

Çanakkale yakın zamanlara kadar kendi halinde, sakin ve biraz da gözlerden uzak, sapa sayılabilecek bir yerdi. Yollar oraya çıkmazdı; en fazla İstanbul'dan Ege'ye inilirken geçilirdi. Yolunu buraya düşürenler içinse hafızalarda sadece duygusallıkla dolaşılan savaş alanları ve Troya ören yeri kalırdı. Sonra bir şeyler değişti; bu iki yer imajların, algıların çarpıştığı, birbirinin yerine geçtiği alanlar oldu. Çanakkale Savaşları ulusal bilincin doğduğu yer olarak benimsenerek Cumhuriyet'e çıkan yolun başlangıcı kabul edilmişti onlarca yıl. Sonra birden uhrevi bir kimliğe büründü ve inanç vurgusu öne çıkmaya başladı. Hatta neredeyse dinsel bir mekân olarak algılanıp gezilmeye başlandı savaş alanları. Öte yandan Troya, Anadolu tarihinin özel bir yeri olma özelliğini pekiştirirken zaman zaman alevlenen ve tarihsel kimlik konusunu dışlama/sahiplenme bağlamında tartışmaya açan bir kavram haline geldi. Bunlar yetmezmiş gibi, tarihle doğanın buluştuğu Kaz Dağları'ndaki maden faaliyetleri nedeniyle çevrecilik bilincinin keskinleştiği bir yöre olarak da hafızalarda yer tutmaya başladı Çanakkale.

Bütün bunlar bir kent, bir yöre için taşınması kolay olmayan olgular. Dahası, Anadolu yarımadasının bir boğazla Ru-

meli'ye bağlandığı bu coğrafyanın şaşırtıcı derinliğini de perdeliyor imajların, algıların çarpışması. Zira, Anadolu'daki Türk varlığının köklerine de bu yörede ulaşabiliyoruz, antik dönemden süregelen hayatın zenginliğine de; hiçbir yerde görülemeyecek denli etnik kültürel farklılığı ve birikimi de hissedebiliyoruz, insanı cezbeden bir su yolunun kıyılara bıraktığı hayatların çeşitliliğini de.

Çanakkale hem Anadolu'nun son noktası hem bir adalar bölgesi. Karasal yaşam biçimiyle ada kültürü bir arada varlığını sürdürüyor. Tarihin, şimdiki zamanları tutsak aldığı ender yörelerden biriyken, bugünü ve geleceği birçok şehirden farklı olarak özgürce kurgulamaya çalışan, bunun için çabalayan insanların da kenti. Bunun yanı sıra, yeni zamanların yağmacı ve talancılarının dikkatini çeken, ormanlarını, sularını kaybetmekte olan; bir yandan da güneşli tüketen turizmcilerin arsızlıkla gözlerini diktiği bir bölge.

Bu kitap, bütün bunları anlamaya çalışma kılavuzu... Öte yandan, kişisel bir boyutu da var: Doğup büyüdüğüm ama sonra uzağına düştüğüm bu coğrafyayı, insanlarını yeni baştan tanıdım sanki. Her yazı kendime yolculuk gibiydi biraz da ve o yol beni yeniden Çanakkale'ye çıkardı.

Çanakkale'yi bütün yönleri ve boyutlarıyla, onu oluşturan yönetsel birimleri tümüyle ele almamız elbette mümkün değildi; zaten öyle bir amacımız da olmadı. Yazamadığımız, büyütecimizi doğrultamadığımız çok yer ve konu var; biz yalnızca bir kitabın izin verdiği hacimde işaret etmek istedik bu coğrafyaya. Başka bir deyişle, Çanakkale kentini merkez aldık, oraya yoğunlaştık, yöreyi daha iyi anlamamızı sağlayacak birkaç yazıyla da çevreye uzandık. Yazarlar, kendi yaşadıklarını, tanıklıklarını, üzerine düşündüklerini, inceledikleri konuları özgürce yazdılar; bu nedenle üslup ve bakış açısı farklılıklarının doğal karşılanmasını diliyoruz.

Kitabın perspektifini oluşturmada Naci Hasanefendi'nin büyük katkısı oldu, yol gösterdi; bu nedenle kendisine özel bir teşekkür borcum var. Tanıl Bora, Çanakkale için böyle bir çalışmanın eksikliğini ve gerekliliğini hepimizden çok önce fark et-

miş bir editör olarak uzun süren yazma sürecini hoşgörüle karşılayıp destekledi, sağ olsun.

Tartışmaların, çekişmelerin, sahiplenme hırslarının tozu dumanı içinde yitirilmekte olan ama mutlaka korunması gereken ve özgün bir yaşam biçiminin dikkate değer örneği olan Çanakka-
le ile çevresini anlamaya küçük bir katkıda bulunabilirsek ne mutlu bize.

Geçmişin izinde

*Homeros'un izinden Troya ve Troas bölgesi:
İmparatorlar, seyyahlar, tüccarlar
ve arkeologlar*

RÜSTEM ASLAN

Antik dönemde Troas olarak bilinen Çanakkale bölgesini ele alan en eski yazılı kaynak Homeros metinleridir. Bugünkü kentin henüz kurulmadığı dönemlerdeki araştırmalar, 18. yüzyıl sonrasında şehri de yakından ilgilendirmeye başlamış, kentin kültürel anlamda kaderini belirleyen ve değiştiren araştırmacılar, yörenin belleğinde derin izler bırakmışlardır.

Homeros'un *Ilyada'sı* Kaz Dağları'ndan Marmara Denizi kıyısına kadar uzanan coğrafyayı eşsiz bir şekilde anlatmakta. Homeros'un, dağları, nehirleri, çiçekleri ve hayvanlarıyla oldukça ayrıntılı olarak anlattığı bu coğrafyayı ziyaret edip etmediği konusunda araştırmacılar hemfikir olmasalar da, ayrıntılı bilgiler, ozanın buraları avucunun içi gibi bildiğini ortaya koyuyor.

Homeros'tan sonra bölgeyle ilgili yazan Herodot'tur. Kitabında Troas bölgesi, Troya mitolojisi ve savaşını arka planıyla anlatır. Söyleyebiliriz ki antik Troya ya da ikinci ismi ile *Ilion* kenti, hem tarihsel hem de mitolojik anlamda bölgenin en önemli merkezi konumundadır. Kentin Antik Çağ'da Troya Savaşı'yla ne zaman özdeşleştirildiği bilinmiyor, ama en azından M.Ö. 5. yüzyıla kadar bu görüşün aktarılageldiğinden, Pers Kralı Kserkses'in M.Ö. 480'de batıya yaptığı seferi keserek bu ken-

te yaptığı geziden ve kutsal kabul edilen bu yerde bin tane inek kurban ettiğinden haberdarız.

Bu ziyaret bize Troya'nın konumuyla ilgili çok önemli bir konuya işaret etmekte: Burası Avrupa ve Asya arasındaki en kolay geçiş noktasında bulunmakta ve bu nedenle de hem Batı'ya hem de Doğu'ya aitmiş gibi kabul edilebilmektedir. Kserkses'in gönderdiği özenden, Troyalıları Asyalı, yani Doğulu olarak kabul ettiği çıkarılabilir. Persler yıllar sonra Makedonyalı Büyük İskender tarafından yenilgiye uğratılır. Romalı ünlü tarihçi Arrian, Büyük İskender'in M.Ö. 334'te bu kutsal topraklara gerçekleştirdiği duygusal geziyi (*sentimental journey*) ayrıntılarıyla anlatır. Büyük İskender, Gelibolu Yarımadası'ndaki Protesilaos'un mezarında kurbanlar kestirdikten sonra, bu kez Çanakkale Boğazı'nı batıdan doğuya geçerek Troya Ovası'na gelir. İlion'a çıktıktan sonra Athena tapınağında kurbanlar kestirip, kahramanlar için içki adakları sunar. Daha sonra kendi silahlarını ana tanrıça tapınağına asar ve tapınakta Troya Savaşı'ndan beri korunmakta olan silahlardan bazılarını alır. Bu silahlara duyduğu saygı öylesine büyüktür ki, Doğu seferinde onları hep yanında taşır. Büyük İskender, Troya'yı yeniden görkemli bir kent yapma sözünü yerine getiremeden ölür. Ancak M.Ö. 300'lerde başka pek çok zengin kişi kentin kalkınıp geliştirilmesi için önemli miktarda para yardımı yaparlar. Bunun sonucu olarak da kentte büyük çapta inşa çalışmaları gerçekleştirilir. İlion'da, ön yüzünde Akha ve Troyalıları arasındaki savaşı anlatan sahnelerin olduğu yeni bir Athena tapınağı yapılır. Kentin kuzeyinde ise yaklaşık 8.000 kişilik büyük bir tiyatro inşa edilir. Athena tapınağında Troyalı kahramanlara kurbanlar adanmakta, kentin merkezi olan agorada Troya Savaşı'nı temsil eden ikili mücadeleler yapılmakta, tiyatrodaki ise Troya üzerine oyunlar oynanmaktadır. Bu dönemde Troya açıkça Batı'ya yönelmiştir.

Roma imparatorları Troya'da

Julius Caesar da Troya'yı, kutsal toprakları görmeye gelenler arasındadır. Troya'yı atalarının kenti olarak kabul ettiği için

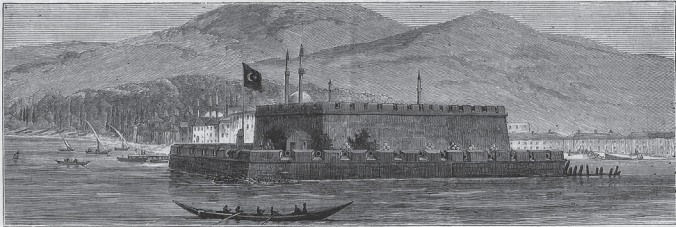
THE GRAPHIC

AN ILLUSTRATED WEEKLY NEWSPAPER

Registered at General Post Office as a Newspaper
VOL. XV.—No. 399

SATURDAY, MAY 19, 1877

WITH EXTRA SUPPLEMENT [PRICE SIXPENCE
Or by Post Sixpence Halfpenny

CHANAQ KALESHI, ON THE ASIATIC SHORE

KILIT BAHR, ON THE EUROPEAN SHORE

THE RUSSO-TURKISH WAR—THE KEY OF THE DARDANELLES

THE RUSSO-TURKISH WAR—CAPUT BOVIS AND THE JUNCTION OF THE SERETH WITH THE DANUBE

Canakkale.